

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

Вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва
уларнинг малакасини ошириш институти

«Педагогика, психология ва таълим менежменти» кафедраси ўқитувчиси

Бектош Шодиев

МЕТОДИК ТАВСИЯ

ҚАРШИ-2015

Мавзу: Умумий ўрта таълим муассасаларида ўқувчилар билан ишлашда психологнинг вазифалари

Режа:

- 1. Психолог вазифасининг умумий тавсифи**
- 2. Амалиётчи психологнинг функциялари ва уни амалга ошириш методлари**
- 3. Психологик хизматнинг жамиятда тутган ўрни**

Хулоса

Психологик хизмат ходимлари барча муаммоларни ҳал қилишда болани ҳар томонлама ва гармоник ривожланиш вазифаларига ва унинг қизиқишларига таянадилар. Амалиётчи психолог ўз фаолиятини педагогик жамоа ва ота-оналар билан яқин алоқада амалга оширадилар. Психологик хизмат ўз фаолиятида тиббий, дефектологик ва бошқа хизмат турлари билан, бола тарбиясида ёрдам кўрсатувчи жамоачилик ходимлари билан яқин алоқада иш олиб боради. Барча мутахассислар билан муносабат тенглик асосида ва фикрларнинг бир-бирини ўзаро тўлдириши асосида қурилади.

Умумий ўрта таълим тизимидаги психологик хизматнинг мақсади – шахснинг ҳар томонлама камолоти, тўлақонли психологик тараққиётни таъминловчи қулай шарт-шароитлар яратишдан иборатдир.

Психологик хизматда тадқиқот ва таъсир ўтказиш объекти мактабгача ёшдаги болалар, ўқувчилар, ўқитувчилар, ота-оналар бўлиб ҳисобланади. Уларни алоҳида ёки гуруҳий шаклда тадқиқ қилиш мумкин.

2.1. Психодиагностик ишлар.

Психологик диагностика ўқувчиларни мактабда ўқитиш давомида психологик-педогогик жиҳатдан чуқурроқ ўрганишга йўналтирилган бўлиб, уларнинг индивидуал хусусиятларини, таълим ва тарбиясидаги нуқсонларнинг сабабини аниқлашга мўлжаллангандир. Диагностик ишлар гуруҳий ёки яқка тартибда (индивидуал тарзда) ўтказилади.

Бундай тадбирлар қуйидагиларда ўз аксини топади:

- ёш давр тараққийетининг муайян мезонларига мувофиқлигини аниқлаш мақсадида психолог болалар, ўқувчиларни, психологик текширувлардан ўтказди, камолот даражаларини белгилайди;
- умумий ўрта таълим ва янги типдаги махсус мактаблар ўқувчиларини мазкур муҳитга мослашиш хусусиятларини ўрганиш;
- болаларни биринчи босқич таълимига қабул қилишда қатнашиш, уларни мактаб таълимига психологик тайёргарлик даражасини аниқлаш;
- ўқувчиларни таълимнинг бир босқичидан иккинчисига ўтказишнинг комплекс психологик-педагогик тадқиқотида бевосита қатнашиш;
- вояга етмаган ўсмирларнинг ўз тенгқурлари билан муомаласи хусусиятини текшириш, уларнинг этноқиёфаси ва этномаданияти хусусиятини инобатга олган ҳолда психофизиологик методикаларни муайян шароитга мослаштириш ва тадқиқот ишларини олиб бориш;
- аксил ижтимоий хулқ-атвор сабаблари ва уларнинг шаклларини аниқлаш;
- гиёҳвандлик, таксикоманлик, алкоголизм, ўғирлик, дайдиликнинг ижтимоий психологик илдизларини текшириш, уларнинг омилларини таҳлил қилиш;
- анъанавий таълим-тарбия методларининг ютуғи ҳамда камчиликларини тадқиқ қилиш, инновацион, фаол услублар самарадорлигини амалиётда синаб кўриш, ўқувчиларнинг уларга нисбатан муносабатини аниқлаш ва ана шуларга асосан ўқитишни индивидуаллаштириш, табақалаштириш бўйича ўқув-услубий кўрсатмалар, тавсиялар ишлаб чиқиш;
- иқтидорли ўқувчиларни танлашда иштирок этиш ҳамда психологик тавсиялар ишлаб чиқиш ва бошқалардан иборат.

2.2. Психопрофилактик ишлар.

Умумий ўрта таълим мактаблари амалиётчи психологлари ўқитувчилар билан ҳамкорликда психопрофилактика йўналишидаги ишларининг мазмуни қуйидагиларда кўринади.

Психологик профилактика – педагог ва ота-оналарда болаларнинг ҳар бир ёш давридаги психик тараққиёти ҳақидаги психологик билимларни эгаллаш эҳтиёжларини таркиб топтириш билан бола шахси ва ақлий тараққиётида содир бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай салбий оғишларнинг ўз вақтида олдини олишга қаратилган психологик тадбирлардан иборатдир.

Жумладан:

- ўқувчининг муайян шароитга мослашиши(кўникиши)га оид(адаптацион) ишларни олиб бориш;
- мактабгача ёшдаги болаларнинг боғча шароитига мослашиши, бунинг учун ижтимоий мослашиш билан боғлиқ бўлган махсус гуруҳлар тузиш, невротик ҳолатларни бартараф қилиш, хулқи оғишган болалар билан ва уларнинг ота-оналари, тарбиячилари билан алоҳида ишлашни ташкил қилиш;
- ота-оналарга фарзандларининг билимларидаги узилишларни камайтириш учун махсус услубий йўл-йўриқлар бериш;
- ўқувчининг қобилияти, майли, мойиллиги, иқтидори, психологик фазилатлари ва хусусиятларини тўлақонли даражада намоён бўлишини таъминлаш мақсадида уларнинг ақлий тараққиётини аниқлаш учун психологик консилиумлар ташкил қилиш;
- ўқувчилар билан ўқитувчилар муомала жараёнини яхшилашга ёрдам бериш;
- ўқувчилар ўртасида айш-ишратга, гиёҳвандликка, енгил турмуш кечиришга, қинғир йўл билан бойишга интилувчи шахслар билан яқка тартибда ишлашни йўлга қўйиш;
- оғир касалликларга учраган ўқувчилар, ўқитувчилар руҳиятини тетиклаштириш юзасидан тавсиялар бериш;
- ўз-ўзини бошқариш имкониятини ўрта мактаб жамоалари аъзолари ўртасида аниқлаш(биоритмика, эмоция, мотивация, ирода, қизиқиш ва диққатни шахс томонидан идора қилиниши назарда тутилади), тузатишлар олиб бориш, бузилишларни олдини олиш;

2.3. Психологик маърифат ва ташвиқот.

Психологик маърифат ва ташвиқот – мактабнинг педогогик жамоасини, ўқувчиларни ва ота-оналарни психологик билимларни эгаллашга жалб этиш, уларнинг психологик маданиятини ошириш мақсадида турли машғулотлар, ўқувлар, маърузалар уюштиришдан иборатдир.

Умумий ўрта таълим мактаблари амалиётчи психологларининг психологик маориф ва ташвиқот йўналишидаги ишлари мазмуни қуйидагиларни ташкил қилади:

- ўқувчилар, ўқитувчилар, ходимлар ижодий фаолияти маҳсулдорлиги, тўғараклар фаоллигини кўтаришнинг тадбирларини ишлаб чиқиш, уларнинг имкониятларини текшириш, касб маҳоратларини эгаллаш бўйича мусобақалар, мунозаралар ташкил қилиш;
- ўқувчилар, ўқитувчилар, ходимлар ўртасида бўш вақтни тақсимлаш ва ундан омилкорлик билан фойдаланиш муаммосини ижтимоий-психологик нуқтаи-назардан текшириш ва бўш вақтни мақсадга мувофиқ ташкил қилиш йўллари ҳамда улардан этнопсихологик билимлар, маънавий қадриятларни эгаллашда фойдаланиш имкониятини психологик жиҳатдан таҳлил қилиш;
- ўқувчиларнинг талаби, эҳтиёжи, қизиқиши, ижтимоий қарашлари, нуқтаи назари, турмушга нисбатан муносабати тўғрисида маълумотлар тўплаш ва уларнинг фаоллигини ошириш юзасидан тавсиялар ишлаб чиқиш;
- тарбия ва таълимнинг янги методлари самарадорлигини текшириш ва психологик таҳлил қилиш;
- халқ таълими тизимининг барча бўғинлари ва босқичларида маъруза ўқиш, ота-оналар йиғилишида, метод бирлашма кенгашларида иштирок этиш орқали муаллимлар, ота-оналарнинг психологик маданиятини оширишга эришишдан иборат.

2.4. Психологик коррекция.

Психологик коррекция – психологик хизматнинг мазкур йўналиши психологдан инсон шахси ва индивидуаллигини таркиб топтириш жараёнига фаол таъсир ўтказишни тақозо қилади.

Ривожлантирувчи ва психокоррекция ишлар дастури, ўз ичига психологик ва педагогик муаммоларни қамраб олади.

Коррекция фаолиятнинг психологик қисми мутахассислар томонидан амалга оширилади. Мазкур ишнинг педагогик жиҳати эса психологнинг педагоглар, ота-оналар билан ҳамкорлигида ўтказилади ва бутун масъулият унинг зиммасига тушади.

- ривожлантирувчи ва психокоррекция ишлар психолог томонидан ҳар хил шаклларда, вазиятларда ва ҳолатларда ташкил қилинади;
- бунда амалий психологнинг махсус иши, машғулот айрим болалар, ўқувчилар билан алоҳида ўтказилиши режалаштирилади;
- психологларнинг бошқа бир фаолияти махсус равишда амалга оширилиб, ўқувчилар гуруҳларига тарбиявий таъсир ўтказишга йўналтирилган бўлади,
- бу каби ишларни ота-оналар, педагогик жамоа иштирокида тарбиявий тадбирлар тарзида олиб бориш назарда тутилади.

Ривожлантирувчи ва психокоррекция ишлар дастурини шундай тузиш керакки, унда коррекция ишга жалб қилинувчилар гуруҳининг қадриятга йўналганлиги, этнопсихологик ва этномаданият хусусиятлари ўз аксини топиши лозим.

Коррекция ишлар маълум тартибда, илмий танлов асосида, муайян сеанс бўйича ўтказилиши шарт. Бунда эмоционал зўриқишга учраган шахс миллати, ёши, жинси, индивидуал типологик хусусияти, таъсирланиш даражаси ҳисобга олиниши керак. Тузатиш ишлари машғулот, фаолият, касб хусусиятига мос, мутаносиб бўлиши таъсир ўтказиш самарадорлигини оширади. Психологик хизматнинг ушбу йўналишида алоҳида аҳамият касб этадиган нарса – бу, болалар, ўқувчилар ўсишида(ривожланишида) кечикиш

(орқада қолиш), уларда хулқнинг оғиши, таълимда ўзлаштиришнинг ёмонлашуви бўлиб ҳисобланади.

2.5. Консультатив ишлар.

Психологик маслаҳат (консультация) – бунда ўқитувчилар, ота-оналар ва ўқувчиларга шахсий, касбий ва ҳаётий муаммоларини ҳал этишга ёрдам берилади, уларни ўз психологик саломатлигини муҳофаза қилишга ўргатилади. Психологик маслаҳат индивидуал, гуруҳий тарзда ўтказилади, профилактик ва коррекцион характерга эга бўлади.

Бу жараёнда психолог қуйидаги ишларни амалга ошириши лозим:

- шахсга оид, ихтисосликка доир муаммолар юзасидан ўқитувчиларга кенг кўламда маслаҳатлар бериш;
- болалар, ўқувчилар ва таълим-тарбия иши билан шуғулланувчи барча шахсларга, жумладан маъмурият, ўқитувчилар, мураббийлар, ота-оналар, ижтимоий ҳамда жамоатчилик ташкилотлари ходимларига аниқ маслаҳатлар бериш;
- ота-оналарга боланинг психик ривожланиш хусусиятлари, шахс сифатида шаклланиши, одамларнинг ўзаро муносабати, бунда фарзанднинг ёш, жинс, шахсий типологик хусусиятлари муаммоси юзасидан илмий-амалий маълумотлар бериш;
- ўқувчилар, ходимлар, муаллимлар ўртасида содир бўлувчи ҳар хил низоларнинг психологик илдизини ўрганиш, шахслараро муносабатларнинг асл моҳиятини намоён қилиш, уларни келтириб чиқарувчи мотивларни таҳлил қилиш, фавқулоддаги вазиятларни енгиллаштириш ва уларни тамоман бартараф қилиш йўллари юзасидан маслаҳатлар бериш ва бошқалар.

2.6. Касб-ҳунарга йўналтириш.

Касб-ҳунарга йўналтириш – ўқувчиларнинг лаёқати, қизиқиши ва қобилиятларига мос касб-ҳунарларни онгли танлашга тайёрлашдан иборат тадбирлар мажмуасидир. Мазкур йўналишларнинг узвий ва узлуксиз боғлиқлиги психологик хизмат мазмунининг яхлитлигини таъминлайди.

Умумий ўрта таълим мактаблари амалиётчи психологларининг касб-хунарга йўналтириш йўналишидаги ишлари мазмуни қуйидагича: янги типдаги мактабларга, ўрта махсус ва касб-хунара коллежларига ўқувчиларни танлаш моҳияти, вазифаси, монандлиги, уларнинг имконияти, истиқболи тўғрисида илмий-амалий хусусиятига молик консултатив ишларни олиб бориш, ёшларни саралаш, танлаш, ихтисосга яроқлилик ва лаёқатлилик даражасини аниқлаш, танлов жараёнида маслаҳатчи сифатида қатнашишдан иборат.

Халқ таълимида психологик хизмат, таълим муассасаларида психологик иқлим, жамоада шахслараро муносабат, гуруҳлардаги конформизм масалалари, жамоадаги низоларни юзага келтирувчи психологик шарт-шароитлар ва уларни бартараф этиш ҳозирги куннинг долзарб масалаларидан биридир. Шунингдек, ўқитувчининг педагогик қобилиятлари ва уларни ривожлантириш ҳамда таълим жараёнини самарали бўлишини белгиловчи психологик омиллар ҳамда уларни таъминлаш йўллариини излаб топиш замонавий таълим-тарбиянинг асоси ҳисобланади.

Хулоса.

Мактабда таълим-тарбия жараёнининг психологик қонуниятлари ва бу соҳадаги муаммолар, изланишлар, янгиликлар ва ютуқлар таълим-тарбия соҳасидаги ҳар бир мутахассиснинг диққат марказида бўлмоғи лозим. Соҳага оид янги билимлар, кашфиётлар, терминлардан хабардор бўлиш, уларни машғулотларда, амалиётда бевосита қўллаб, ёш, баркамол авлодни шакллантириш йўлида ҳаётга татбиқ этиш керак бўлади.

Фойдаланилган ва таклиф этиладиган адабиётлар рўйхати

- 1.Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”,2010 й.
- 2.Каримов И.А. Юксак малакали мутахассислар-тараққиёт омили.Т.: “Ўзбекистон”,1995 й.
- 3.“Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимида психологик хизмат тўғрисида”ги муваққат Низом. Тошкент, 2002 йил 1 август.
- 4.Асадов Й.М., Бурхонов Ю. Олти ёшли болаларнинг мактабга психологик мослашуви ва ривожланиш динамикасини ўрганиш бўйича тавсиялар. Т.: “Маърифат”, 2001 йил 1 декабрь.